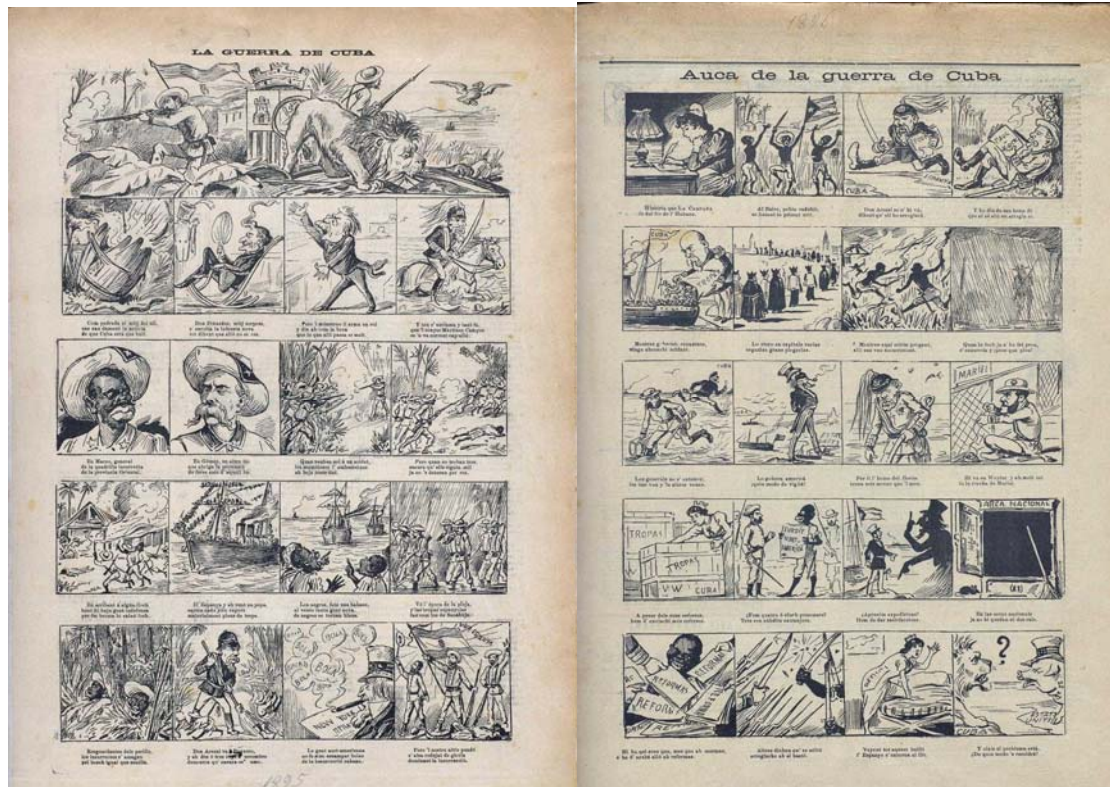

24 DE FEBRER DE 1895: EL CRIT DE BAIRE

Pseudo-auques satíriques de la Guerra d'Independència de Cuba (1895-1898)
1895. Autors: desconeguts.

[ANC1-160-N-777](#) i [ANC1-160-N-778](#)

Descripció

El document ANC1-160-N-777 és una pseudo-auca, amb una capçalera il·lustrada i setze vinyetes amb tres versos al peu de cada imatge, que descriu satíricament la guerra de Cuba.

El document ANC1-160-N-778 és també el mateix tipus de document, en aquest cas de vint vinyetes amb dos versos al peu de cada imatge.

Van ser publicades a l'inici de la guerra, entorn el 1895, a "La Campana de Gràcia".

Interès dels documents

Les auques eren un medi de difusió d'històries moralitzants, polítiques, humorístiques o d'entreteniment molt popular al segle XIX a Espanya.

La sàtira gràfica caricaturitza els personatges i els fets presentats, de manera que en destaca les principals característiques i ens mostra una visió crítica. Sovint, recull la percepció d'una part de la població i, per tant, és una tipologia de document molt útil per analitzar com eren percebuts pels seus coetanis els fets estudiats –més que no pas com van ser- Feta aquesta reflexió però, el format d'auca, és molt útil com a document de síntesi i, per tant, pot servir per fer una mirada global als fets estudiats.

Les que aquí es presenten, són un testimoni satíric dels principals problemes als que s'enfrontava Espanya en la Guerra d'Independència cubana, així com de la intensa publicitat que va envoltar el conflicte.

Hi podem observar alguns episodis i protagonistes, les característiques de la guerra (el clima, la guerra de guerrilles, la política de terra cremada...), els interessos nord-americans (a través de referències a les pressions diplomàtiques i a la premsa sensacionalista), el gran nombre de soldats enviats des d'Espanya a reprimir les revoltes, el desastre econòmic que va suposar la gran quantitat de recursos gastats per l'Estat, l'existència de propostes oposades per acabar amb el conflicte (reformistes o autoritàries), el racisme dels espanyols vers els cubans de color i l'existència d'un nacionalisme català i espanyol alhora molt exacerbat.

Context

En el comentari a la [Guerra dels Deu anys \(1868-1875\)](#) i el resum de la [Història de la colònia de Cuba](#) i de les guerres d'Independència, ja s'havia tractat el context social, polític i econòmic general de Cuba al segle XIX, així com les causes més immediates que van dur a aquell conflicte.

Ara només remarcarem que les condicions que van originar aquella guerra pervien malgrat haver firmat una pau per tancar el conflicte -amb la Pau de Zanjón, que "*no zanjó nada*"-, i el govern espanyol va seguir actuant com ho havia fet fins llavors, amb un vell colonialisme autoritari, profundament classista, racista i incapaç d'aplicar reformes importants a l'economia i la societat cubana per les pressions dels grans comerciants i financers espanyols, entre els quals n'hi havia un bon nombre de catalans.

Acabada la Guerra dels Deu Anys, els líders revolucionaris cubans es van retirar a l'exili esperant una altra ocasió més propícia, ja que, de reformes, no en podien esperar gaires. Els polítics espanyols, tampoc van ser capaços de comprendre el context geo-

estratègic de finals segle XIX, en el que els EUA es mostraven com una gran potència militar i econòmica, amb interessos comercials a Cuba cada cop més evidents.

El 24 d'agost de 1879 va començar a Cuba una insurrecció al crit de "*¡Independencia o muerte!*" als camps de Rioja, prop de la ciutat d'Holguín, estenent-se per la regió de Gibara, a la part oriental de l'illa. Va ser l'anomenada *Guerra Chiquita*, que duraria un any. A Santiago, el general Guillermon Moncada va sumar-se a l'aixecament i va marxar amb una partida cap a les muntanyes. També s'hi sumarien els generals Calixto García, Antonio Maceo i Quintín Banderas, entre d'altres. El 1878 s'havia constituït el Comité Revolucionari de l'Emigració Cubana, amb José Francisco Lamadrid de president, buscant coordinar i abastir les diferents partides rebels. Al final, però, la manca de recursos, la dispersió de les partides i la captura dels principals líders va fer que es quedés en una temptativa. Amb tot, Espanya va promulgar una llei d'abolició de l'esclavitud el 13 de febrer de 1880. Per altra banda, es va nomenar Antonio Maura Ministre d'ultramar, el qual va proposar un seguit de reformes que atorgaven majors cotes d'autonomia a l'illa, però les pressions dels sectors colonials el van forçar a dimitir.

El 24 de febrer de 1895 es va produir el "Crit de Baire", proclama que va iniciar l'anomenada Guerra d'Independència, també coneguda com la Guerra del 95, o la Guerra Necessària, que es va allargar fins a 1898

Va liderar la revolta José Martí Pérez, un polític, periodista, filòsof i poeta cubà, un crioll fill de pare valencià i mare canària

De ben jove, Martí ja havia estat enviat a la presó per haver escrit una carta a un company de classe en la qual el titllava de traïdor per haver-se unit a la policia que servia els interessos d'Espanya. Van començar per ell, uns anys de deportacions i exili que li van servir per estudiar, conèixer món i establir contactes amb diferents nuclis d'exiliats.

Als EUA, va organitzar el Partit Revolucionari Cubà, amb l'objectiu d'assolir la independència de Cuba. Quan la trama colpista estava encarrilada, va anar a buscar líders revolucionaris cubans experimentats que estaven a l'exili, com Antonio Maceo i Máximo Gómez a Costa Rica i Haití. Maceo i Gómez desembarcarien a Cuba coincidint amb la proclama independentista que va fer Martí el 24 de febrer de 1895 en diferents localitats de la zona d'Oriente, proclama coneguda com a Crit de Baire. José Martí, però, va morir a Dos Ríos al principi del conflicte, el 19 de maig de 1895. El va substituir Tomàs Estrada Palma.

A mitjans de setembre de 1895, es va constituir el govern de la República de Cuba, amb una constitució liberal i Salvador Cisneros Betancourt com a president, Máximo Gómez de general en cap i Maceo de lloctinent.

El govern espanyol de Cánovas del Castillo va enviar a Martínez Campos com a Capità General, el qual pretenia arribar a algun acord amb els insurgents.

El 1895 Espanya tenia 52.000 soldats i 19 vaixells per controlar la revolta, però veient que no eren suficients, n'enviaria 98.000 més, 92.000 més el 96, 127.000 el 97 i 108.000 el 98, juntament amb 100.000 voluntaris, que rebien un sou.

La taxa de mortalitat era molt alta entre la tropa, més per les malalties tropicals que pels combats. Dels mobilitzats forçosos, es van registrar, com a mínim, 27.000 pròfugs. Per altra banda, l'Estat espanyol es gastaria més de 2.000 milions en la guerra.

L'exèrcit espanyol va bastir *la trocha*, un cadena de fosses, tanques i tropes realistes que s'estenia de Júcaro a Morón, al centre del país, en la part més estreta, amb l'objectiu d'impedir l'encreuament dels rebels cap a la part occidental.

A l'octubre, els rebels van trencar les línies de defensa i van creuar *la trocha* per entrar a Las Villas. El 23 de desembre es produiria una sonora derrota de Martínez Campos a El Coliseo. Va ser cessat i es va nomenar a Valeriano Weyler, general que havia demostrat grans dots militars en diferents campanyes i, en concret, ser molt expeditiu amb anteriors revoltes a les colònies espanyoles. Se'l coneixeria amb el mal nom de "el carnisser". D'entrada, el nou capità general va reparar i reforçar *la trocha*, fent-ne una de nova de Mariel a Majana. L'objectiu era aïllar a Maceo a Pinar del Río. La política de Weyler, destacaria sobretot per cremar camps i cases de les àrees properes als rebels, deportant la població en camps de concentració. Els que no obeïen, eren considerats rebels i executats. El 97, en els camps de concentració de l'Havana i Santa Clara hi havia més de 400.000 presos. Les penoses condicions dels camps farien que morissin més de 20.000 persones.

Paral·lelament, Cánovas va presentar reformes per dotar de més competències i organismes semi-electius el govern de Cuba. El 8 d'agost de 1897, però, Cánovas va morir en un atemptat anarquista. El va succeir el liberal Práxedes Mateo Sagasta, que va nomenar Segismundo Moret Ministre d'Ultramar i va substituir Weyler pel general Blanco, suprimint també els camps de concentració.

Van atorgar una llei d'autonomia a Cuba que permetia gestionar els presupostos nacionals als cubans, instaurar un parlament cubà i atorgar la igualtat de drets a espanyols i cubans. Tant els independentistes cubans com els comerciants, financers i militars espanyols es van oposar a la llei i es van arribar a produir atacs a redaccions de diaris espanyols que defensaven les reformes. Entre tant, Els Estats Units, proposaven la compra de l'illa al govern espanyol, cosa que Sagasta va rebutjar.

A tot això, la premsa dels EUA es mostrava cada dia més interessada en publicar articles sensacionalistes per vendre diaris i excitar l'intervencionisme del seu govern (S'ha de tenir en compte que les exportacions de sucre de Cuba, en la dècada de 1880 a 1890, anaven dirigides als EUA en un 80%).

Al desembre va ser escollit president el republicà William McKinley, partidari d'intervenir a Cuba i al mes de maig, els EUA van reconèixer la bel·ligerància dels insurrectes.

Finalment, La nit del 15 de febrer de 1898 es va produir una explosió al cuirassat nord-americà Maine, morint 266 mariners.

Mai s'han resolt les causes d'aquella explosió, però aquest fet va servir d'excusa als Estats Units per entrar en guerra amb Espanya el 20 d'abril del mateix any.

Espanya, però, no tenia interès en atemptar contra els EUA, no li interessava que entrés en el conflicte. Tampoc tenia sentit que minés les amarres del port de l'Havana, i sembla difícil que pogués planejar l'atemptat tant ràpid. Tot apunta a una explosió interna. En tot cas, la flota americana va iniciar la guerra contra Espanya atacant Manila, a les Filipines, on la flota espanyola va ser desfeta.

El 3 de juliol s'enfrontava la marina espanyola i americana prop de Santiago de Cuba. Espanya va patir 350 morts i 160 ferits. Els EUA 1 mort.

El 14 de juliol Espanya demanava la pau, que es firmaria a París. En aquest tractat, Espanya renunciava a Cuba i cedia Puerto Rico i Filipines als Estats Units. L'exclusió dels representants de les tres colònies va evidenciar l'ànim colonialista dels Estats Units. Després d'un període d'ocupació nord-americana, el 20 de maig de 1902 naixia la República de Cuba amb Tomás Estrada com a primer president del nou Estat i Espanya, que havia perdut els seus darrers vestigis colonials, entrava en una època de depressió generalitzada.

Qüestions:

- A l'auca [ANC1-160-N-777](#):

- Què simbolitza el lleó de l'encapçalament?
- En la segona i tercera vinyeta apareixen dos polítics espanyols. Són els líders dels dos partits polítics que es turnaven el poder durant el sistema de la Restauració (1875-1923). Busca qui són i resumeix-ne la seva biografia.
- En les vinyetes cinc i sis apareixen dos líders cubans. Busca qui són i resumeix-ne la seva biografia.
- Busca les vinyetes en les que aparegui l'exèrcit espanyol i cubà. Com són caracteritzats uns i altres?
- Com són caracteritzades les persones de color?
- Què es diu dels nord-americans?
- Creus que dona una visió optimista de les possibilitats Espanya de guanyar la guerra?

- A l'auca [ANC1-160-N-778](#):

- En les primeres vinyetes, com es diu que reacciona l'Estat i l'Església d'Espanya davant la insurrecció cubana?
- Hi ha alguna vinyeta en que es vegin les conseqüències que té la guerra per l'Estat espanyol? Quines són les conseqüències que s'assenyalen?
- En les últimes vinyetes, quines són les actituds del govern davant la insurrecció?
- Què es diu del Capità General Martínez Campos? I del general Weyler?
- Apareix cap referència a la política de terra cremada i els camps de concentració?
- Quines referències és fan dels EUA i la seva posició davant el conflicte?
- Què creus que significa l'última vinyeta?
- Creus que dona una visió igual d'optimista de les possibilitats d'Espanya de guanyar la guerra com en la primera auca?
- Busca la biografia de William Randolph Hearst. Quina tendència va iniciar, en el seu àmbit de treball, enmig de la Guerra de Cuba?
- Busca informació de la revista "La Campana de Gràcia". Quines característiques la defininen?
- Coneixes altres conflictes en els que s'hagi tancat a persones en camps de concentració?

Per continuar indagant

Fonts arxivístiques:

Fons ANC1-160 / PERE GRAÑÉN I RASO. Conté diferents [augues de les guerres de Cuba](#), així com il·lustracions dels diferents cossos, armes i vestits dels exèrcits enviats a combatre els insurrectes: [d'infanteria](#) i de [caballeria i cossos de voluntaris](#).

Fons ANC1-1114/SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA D'AMICS DEL PAÍS (SEBAP). Conserva diferents documents amb referències al comerç amb Cuba (sobre estancs i aranzels de productes). El document ANC1-1114-1242, per exemple, és una demanda de 1895, en plena Guerra de la Independència de part dels comerciants catalans per atorgar més protecció econòmica a la indústria peninsular. En el document ANC1-1114-T-277, veiem una proposta de 1846 d'Isidoro Angulo perquè s'estudiïn anuncis relatius a contractes de treball a Cuba, per tal d'evitar actuacions poc humanitàries.

Fons ANC1-584 / FAMÍLIA CARRERAS. Presenta documentació diversa de les famílies Espalter, Rull i Coronas que n'inclou de referent al patrimoni de la família Espalter a Cuba.

Fons ANC1-1044 / PEDRO MALUQUER I VILADOT. Conté correspondència enviada a la família des de Cuba entre 1890 i 1894.

Fons ANC1-90 / MANUEL DURAN I BAS - LLUÍS DURAN I VENTOSA. Conserva correspondència amb el Capità general de Cuba el 1879 i amb Martínez Campos, general en cap de l'exèrcit a Cuba de 1877-79.

Fons ANC1-979 / JOSEP FARGAS I DATZIRA. Conté una sol·licitud d'exempció d'incorporació a files en haver presentat un substitut per incorporar-se a l'exèrcit amb destinació a l'illa de Cuba (document ANC1-979-T-5).

Fons ANC1-450 / JOSEP CONANGLA I FONTANILLES. Conserva documentació diversa de la Guerra de Cuba, des d'un [recull de documents antimilitaristes](#), [fotografies de soldats catalans a Cuba](#) i [un manuscrit del viatge de tornada de Cuba](#).

Fons ANC1-132 / COL·LECCIÓ FOTOGRÀFICA D'AGUSTÍ DURAN I SANPERE. Presenta una [sèrie de fotografies](#) preses a Cuba entorn 1885-1895.

Bibliografia

Llorens, C., Pujol, C., *La guerra de Cuba*, Pòrtic, Barcelona: 2000.

Fradera, J. M., *Catalunya i Cuba en el segle XIX: el comerç d'esclaus*, l'Avenç, Barcelona: 1986.

Fradera, J. M., "La Participació catalana en el tràfic d'esclaus (1789-1845)", *Recerques* nº 16, Barcelona: 1984, disponible a:
<http://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/viewFile/137618/241428>

Bahamonde, A. (coord.), *Historia de España siglo XX*, ed. Càtedra, Madrid: 2008.